

ЕФЕКТИВНІСТЬ КАПІТАЛЬНИХ ВКЛАДЕНЬ КОЛГОСПІВ (НА ПРИКЛАДІ
БЕРШАДСЬКОГО РАЙОНУ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ)

А. О. ЗАЇНЧКОВСЬКИЙ,

науковий співробітник

(Український науково-дослідний інститут економіки і організації сільського господарства)

Колгоспне виробництво розвивається на основі розширеного відтворення, обумовленого безперервним зростанням капітальних вкладень. Капітальні вкладення є основою прискорення темпів виробництва продукції, економії живої і уречевленої праці, підвищення її продуктивності.

Капітальні вкладення колгоспів зростають високими темпами. Так, за період 1954—1963 рр. в колгоспах Вінницької області вони збільшилися з 17,7 до 78,4 млн. крб., або в 4,4 раза, а в артілях Бершадського району¹ — з 2,1 до 8,2 млн. крб., або в 3,9 раза. В розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь капітальні вкладення колгоспів області збільшилися за цей же період в 4,8 раза, на 1 га ріллі — в 5,3, на одного працездатного колгоспника — в 4,4 раза, а по Бершадському управлінню — відповідно в 4,0, 4,1 і 3,5 раза.

На економічну ефективність капітальних вкладень колгоспів впливає ряд факторів. Одним з найважливіших з них є спеціалізація колгоспного виробництва. Для аналізу впливу спеціалізації на ефективність капіталовкладень колгоспи колишнього Бершадського виробничого управління згруповані залежно від їх виробничої спеціалізації.

До I групи (буряково-зерново-тваринницької) віднесено колгоспи, в яких питома вага грошових надходжень від реалізації цукрових буряків в структурі товарної продукції² за три роки (1960—1962) становила 34,2%, зерна — 27,7 і тваринницької продукції — 29,5%.

II група колгоспів (зерново-буряково-тваринницька), де питома вага зернових у товарній продукції становила 34,9%, цукрових буряків — 30 і тваринницької продукції — 28,7%.

У III групі колгоспів (буряково-зерново-свинарській) питома вага цукрових буряків у товарній продукції становила 29,8%, зерна — 22,5, свинини — 20,5%, причому в структурі товарної продукції тваринництва свинина становить 50,9%. До цієї групи віднесені колгоспи ім. Леніна (с. Бирлівка), ім. Котовського (с. Джулинка), «Вогні комунізму» (с. Рогузка), «Україна» (с. Ольгопіль). У перших двох колгоспах свинина в загальному виробництві валової продукції займала значне місце і становила відповідно

17,6 і 11,7%, а в товарній продукції 24,7 і 18,8%. В структурі товарної продукції тваринництва свинина становила відповідно 55,4 і 49,8%. Таким чином, це колгоспи буряково-свинарсько-зернового напрямку. Напрямок господарств «Вогні комунізму» — зерново-буряковий, «Україна» — буряково-зерновий з розвинутим свинарством. В загальному виробництві валової продукції свинина ставить 14,3 і 10,2%, в товарній продукції — 23,3 і 13,9%, а в товарній продукції тваринництва — 54,7 і 37,1%. IV група колгоспів спеціалізується як буряково-скотарсько-зернова, питома вага цукрових буряків у структурі товарної продукції ставила 29%, скотарства — 28,8 і зерна 24,4%. Дещо інша спеціалізація виробництва окремих господарств, віднесених до цієї групи. Так, колгосп ім. Леніна (с. Чапаївка) виробничий напрям скотарсько-буряково-зерновий, ім. Калініна (с. Вербка) — скотарсько-зерново-буряковий. На долю виробництва продукції скотарства тут припадало відповідно 37 і 35,4% загальних грошових надходжень і 83,4 і 69,5% надходжень від тваринництва. Виробничий напрям колгоспу «Комунар» (Тернівка) буряково-скотарсько-зерновий, «12-річчя Жовтня» (Маньківка) — буряково-зерново-скотарський, де питома вага товарної продукції скотарства становила 24,1 і 23,6%, а в структурі товарної продукції тваринництва — 67,1 і 56,5%.

Ефективність сукупних капітальних вкладень найбільш повно відображає показник приросту валової продукції на 1 крб. нових основних виробничих фондів і на 1 крб. капітальних вкладень. Приріст валової продукції на 1 крб. капітальних вкладень характеризує ефективність додаткових капітальних затрат. В його збільшенні виражається висока ефективність послідовних капітальних вкладень, які здійснюються на вищій технічній основі.

При наступних капітальних вкладеннях, наприклад, у сільськогосподарську техніку, колгоспи купують тільки нові, більш продуктивні шини. Старі марки тракторів і сільськогосподарських машин порівняно з новими з часом стають менш ефективними. У будівництві знижується вартість об'єктів за рахунок впровадження нових типових зектів, ефективних матеріалів і конструкцій, зменшення витрат матеріалів тощо. Ось чому при аналізі економічної ефективності капітальних вкладень важливо визначити ефективність додаткових капітальних вкладень, яка показує, наскільки вони відповідають сучасним досягненням науки і техніки. Економічна ефективність сукупних капітальних вкладень у колгоспах різної спеціалізації Бершадського району неоднакова (табл. 1).

Як видно з таблиці 1, ефективність капітальних вкладень, виражена показниками приросту валової продукції на 1 крб. приросту основних виробничих фондів, 1 крб. капітальних вкладень і на 1 га сільськогосподарських угідь, вища в групах, де рослинницькі галузі займають провідне місце.

При аналізі ефективності капітальних вкладень важливе значення ; врахування економії праці, обумовленої ними. Для визначення економії праці в розрахунку на 1 крб. капітальних вкладень всі прямі витрати за 1960—1963 рр. на виробництво продукції (7,4, 7,8, 7,7 і млн. людино-днів) поділено на валову продукцію за період (39,1, 45,2, 52,6 і 42,7 млн. крб.), обчислену у фактичних закупочних цінах. Отже, затрати праці на одиницю продукції за 1960—1963 рр. становили 0,19, 0,17, 0,15 і 0,16 людино-дня. Різниця в затратах на одиницю продукції між двома роками характеризує їх зниження. Поділ живої праці на одиницю продукції. Помноживши середньорічну економію живої праці (0,01 людино-дня) на середньорічний розмір валової продукції (4,5 млн. крб.), матимемо економію затрат праці на виробництво валової продукції (448,8 тис. людино-днів).

Для визначення економії живої праці в розрахунку на 1 крб. капітальних затрат кількість зекономленої праці (448,8 тис. людино-днів) поділено на розмір середньорічних капітальних вкладень (7,3 млн. крб.). Чим більше середньорічне зниження затрат праці на одиницю продукції, тим вища ефективність капітальних вкладень. За період 1960—1963 рр. у всіх колгоспах (за винятком буряково-скотарсько-зернових) спостерігалася економія затрат праці на одиницю продукції, обумовлена капітальними вкладеннями.

При визначенні економічної ефективності капітальних вкладень поряд із показниками зростання продуктивності праці важливе значення мають дані про зниження собівартості продукції. Проте вона по всіх колгоспах з ряду причин підвищувалася.

Ефективність капітальних вкладень за чотири роки нижча в буряково-зерново-свинарських і знижувалася в буряково-скотарсько-зернових колгоспах. На це вплинуло ряд факторів. Неповноцінні раціони значно знижують продуктивність тварин, що в свою чергу впливає на ефективність капітальних вкладень. Наявність хороших тваринницьких приміщень, досконала технологія виробництва і повна механізація при недостатній кількості кормів не забезпечать різкого збільшення виробництва тваринницької продукції. Надій на одну фуражну корову в буряково-зерново-свинарських колгоспах у 1963 р. порівняно з 1960 р. знизився на 130 кг (6,1%), а в буряково-скотарсько-зернових — на 488 кг (22,2%).

Аналогічні умови і на свинофермах. Недостатня кормова база, негодівля тварин і в результаті цього низькі прирости живої ваги різко знижують ефективність додаткових капітальних затрат. Тому важливим засобом підвищення ефективності капітальних вкладень є створення міцної кормової бази та підвищення продуктивності тварин.

Крім того, ефективність капітальних вкладень залежить від структурного (якісного) складу основних виробничих фондів. Дослідження показують, що найбільш активна частина виробничих фондів (техніка) зерново-буряково-тваринницьких колгоспах

становила 24,5%, в буряково-зерново-тваринницьких — 20,9, а в буряково-зерново-свинарських буряково-скотарсько-зернових тільки 18,5%. В наведених групах колгоспів відповідно зменшується (18,7, 17,6, 16,3 і 10,3%) питома вага продуктивних фондів (продуктивної худоби, птиці, бджолосімей, багаторічних насаджень).

Як видно з таблиці 2, приріст валового доходу, як і валової продукції в розрахунку на 1 крб. приросту основних виробничих фондів, крб. капітальних вкладень і на одиницю земельної площі більший у групах, де рослинницькі галузі займають провідне місце. Слід відмітити, що питомі розміри валового доходу вищі, ніж валової продукції. Це пояснюється зниженням матеріально-грошових затрат на виробництво продукції. Так, якщо в 1960 р. матеріально-грошові затрати на виробництво продукції по всіх колгоспах становили 16 млн. крб., то в 1961 р. вони зменшилися на 2,9 млн. крб., або на 18,3%, в 1962 р. — на 1,5, або на 9,3, і в 1963 р. — на 1,4 млн. крб., або на 8,5%. Із зниженням матеріально-грошових затрат збільшився абсолютний приріст валового доходу на величину, що перевищувала приріст валової продукції. Середньорічний приріст валової продукції за чотири роки (1960—1963) становив 1,2 млн. крб., а валового доходу—1,7 млн. крб., або на 38,1% більше.

При аналізі економічної ефективності капітальних вкладень важливо враховувати строк їх окупності. Цей показник має велике значення, показуючи, за який період капітальні вкладення відшкодовуються приростом додаткового чистого доходу. В середньому за чотири роки капітальні вкладення наведених груп колгоспів виробничої спеціалізації не окупилися приростом чистого доходу. Викликано це несприятливими погодними умовами 1963 р., внаслідок чого різко зменшився розмір чистого доходу. Так, у 1960 р. він становив 13,7 млн. крб., в 1961 р. — 14,7, в 1962 р. — 16,4 і в 1963 р. — 7,4 млн. крб. Чистий дохід збільшився в 1961 р. на 1 млн. крб., а в 1963 р. зменшився на 9 млн. крб., або з рази порівняно з 1962 р. Якщо не враховувати в розрахунках даних за 1963 р.,

то строк окупності капітальних вкладень в середньому по всіх колгоспах дорівнював би 5,2 року. На економічну ефективність капітальних вкладень значно впливає рівень забезпеченості колгоспного виробництва основними виробничими фондами. Зростання розміру виробничих фондів на одиницю земельної площі повинно супроводжуватись зростанням обсягу виробництва, підвищенням продуктивності праці і збільшенням виходу продукції одиницю вартості виробничих фондів.

Ефективність капітальних вкладень, виражена основними її показниками, не знаходиться в прямій залежності від фондозабезпеченості виробництва. Із зростанням його фондозабезпеченості

ефективність капітальних вкладень коливається, дещо знижуючись. Так, виробництво додаткової валової продукції на 1цю сільськогосподарських угідь зменшується з переходом від першої до четвертої групи на 12,7 крб., на 1 крб. приросту основних виробничих фондів — на 0,52, на 1 крб. капітальних вкладень — на 0,33 крб. Приріст валового доходу також знижується із зростанням фондозабезпеченості виробництва на 1 га сільськогосподарських угідь — на 9 крб., на 1 крб. приросту основних виробничих фондів — на 0,41 і на 1 крб. капітальних вкладень — на 0,26 крб. Середньорічне зниження затрат праці в I групі становить 0,02, а в IV лише 0,01 людино-дня.

Слід відмітити, що на рівень ефективності капітальних вкладень впливає ряд факторів, серед яких важливу роль відіграють напрямки капітальних затрат і існуюча на їх основі структура основних виробничих фондів (табл. 4).

Т а б л и ц я 4

Структура капітальних вкладень колгоспів Бершадського району в залежності від фондозабезпеченості виробництва (1960—1963 рр.)

Затрати	Групи колгоспів за вартістю основних виробничих фондів на 1га сг угідь (в крб/				ПО ВСІХ КОЛГ ОСП ОХ
	I (до 240)	II (240,270)	III (270,300)	IV (понад 300)	
Всього капітальних вкладень (в %)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
в тому числі на:					
будівлі і споруди	36,83	44,24	41,67	47,97	43,57
придбання машин, інвентаря і обладнання	20,98	17,84	18,06	18,37	18,48
формування основного стада	27,12	20,33	18,05	18,51	20,14
закладку і вирощування багаторічних насаджень	0,49	0,75	1,15	0,66	0,8

меліорацію і іригацію	0,22	0,51	0,88	0,258	0,59
будівництво доріг, засобів зв'язку та інші капітальні вкладення	2,95	2,26	3,47	2,86	2,84
Капітальний ремонт:					
будівель і споруд	4,42	6,32	6,50	4,27	5,53
машин і обладнання	6,13	7,02	8,86	6,11	7,14
Пайова участь у міжколгоспному і державному будівництві	0,86	0,73	1,36	0,67	0,91

¹ Включаючи затрати на капітальний ремонт.

Наведені в таблиці 4 дані показують, що основним напрямом капітальних вкладень колгоспів Бершадського району за період 1960—1963 рр. є будівництво виробничих будівель і споруд, на які витрачалося понад 43% всіх коштів. Затрати на формування основного стада становили понад 20% і затрати на придбання сільськогосподарської

техніки — понад 18%. Значну питому вагу в усіх капітальних затратах займають затрати на капітальний ремонт будівель, споруд і техніки які за ці роки становили понад 12% всіх затрат. Затрати на будівництво доріг, засобів зв'язку і т. ін. становили 2,8%, вирощування багате річних насаджень — 0,8 меліорацію і іригацію — 0,6%.

Дещо інший напрям капітальних вкладень в залежності від фондів забезпеченості колгоспного виробництва. Так, затрати на будівництво виробничих приміщень із зростанням фондозабезпеченості виробництв збільшуються з 36,8 до 48%, а на придбання техніки, навпаки, зменшуються з 21 до 18,4%. Питома вага затрат на формування основного стада з переходом від I до IV групи знижується з 27,1 до 18,5%.

Напрямок капітальних вкладень вплинув на структуру основних виробничих фондів. Із зростанням основних виробничих фондів на 1 га сільськогосподарських угідь питома вага будівель, споруд і передавального устаткування в загальній вартості виробничих фондів зростає і 54,2% в I групі до 61,6% в IV. Питома вага сільськогосподарської техніки, навпаки, знижується з 23,5 до 20,2%. Більш висока питома вага технічних засобів

виробництва в колгоспах I групи в структурі виробничих фондів, краще використання їх обумовило більшу ефективність капітальних вкладень.

Істотний вплив на ефективність капітальних вкладень має вартість виробничих приміщень, будівель і споруд. Господарським будівлям, як відмічалось вище, належить найбільша питома вага в загальній вартості основних виробничих фондів у IV групі. Тому зниження вартості будівництва набуває особливо важливого значення для підвищення ефективності капітальних вкладень в цих господарствах. Таким чином, для підвищення економічної ефективності капітальних вкладень необхідно поліпшувати структуру виробничих фондів, в першу чергу збільшуючи питому вагу капітальних затрат на технічні засоби виробництва. Протягом найближчих років слід підвищити в структурі основних виробничих фондів питому вагу сільськогосподарської техніки хоч би до 24—25%, тобто до рівня, досягнутого передовими господарствами.

Для підвищення економічної ефективності капітальних вкладень необхідно будувати виробничі приміщення, використовуючи найбільш економічні типові проекти, скорочувати розмір незавершеного будівництва. Це дасть змогу господарствам вивільнити більше коштів на придбання техніки. Наявність комплексу машин для кожної галузі, а також забезпеченість універсальними машинами дасть можливість підвищити економічну ефективність капітальних вкладень.

Відставання рівня механізації виробничих процесів, особливо в тваринництві, негативно впливає на ефективність капітальних вкладень і використання основних фондів у колгоспному виробництві. За даними річних звітів колгоспів району, на фермах великої рогатої худоби подача води механізована в середньому на 74,9%, прибирання приміщень від гною — на 3,3, роздача кормів — на 0,6%, а на свинофермах — відповідно на 70,8. 6.2 і 1,2%. Доїння корів механізовано лише на 25,2%. Як бачимо, рівень механізації ряду виробничих процесів на тваринницьких фермах ще досить низький.

Навіть у рослинництві, де рівень механізації взагалі високий, ряд трудомістких процесів ще мало механізований. Так, навантаження цукрових буряків механізовано на 19,5%, навантаження і вивезення добрив — на 42,4%.

Наведені дані свідчать, що в колгоспах необхідно в першу чергу зосереджувати вкладення в засобах механізації. Це скоротить строки окупності капітальних вкладень в основні виробничі фонди і значно підвищить продуктивність праці. Підвищення виробітку тракторів і машин рівнозначне зростанню їх кількості без додаткових затрат. Раціональне використання техніки дає змогу проводити сільськогосподарські роботи в оптимальні строки і тим самим підвищувати врожайність сільськогосподарських культур. Великі резерви поліпшення

використання техніки закладені в підвищенні робочих швидкостей тракторних, комбайнових та інших агрегатів.

Систематичне поліпшення використання здійснених капітальних вкладень в основні виробничі фонди сприятиме зростанню продуктивності праці й збільшенню виробництва продукції без додаткових капітальних затрат.

В рішеннях березневого (1965 р.) Пленуму ЦК КПРС намічені шляхи підвищення рівня сільськогосподарського виробництва. Підвищення закупочних цін на основні види зернових культур, а також на тваринницькі продукти створить можливість збільшити доходи колгоспів і на цій основі підвищити ефективність капітальних вкладень у колгоспне виробництво.

*¹ В межах колишнього Бершадського виробничого управління.

²Продукція, видана в рахунок оплати праці, до товарної не відносилась.

РЕЗЮМЕ

Проведены исследования эффективности капитальных вложений в колхозах на примере Бершадского района Винницкой области. Исследованиями установлено, что эффективность капитальных вложений в значительной степени зависит от производственной специализации колхозов, а также уровня фондообеспеченности производства.

Эффективность капитальных вложений, выраженная показателями прироста валовой продукции и валового дохода на 1 га сельскохозяйственных угодий, 1 руб. прироста основных производственных фондов и 1 руб. капитальных вложений, выше в тех группах колхозов, где растениеводческие отрасли занимают ведущее место. За период 1960—1963 гг. во всех группах колхозов наблюдалась экономия затрат труда на единицу продукции, обусловленная капитальными вложениями.

Эффективность капитальных вложений ниже в колхозах свекловично-зерново-свиноводческого и снижалась в свекловично-скотоводческо-зергювого направления. Важное значение для этих колхозов имеет создание прочной кормовой базы и повышение продуктивности животных. Более низкая эффективность капитальных вложений в этих группах объясняется меньшим удельным весом технических средств производства. Так, в зерново-свекловично-животноводческих колхозах удельный вес технических средств составлял 24,5%, а в колхозах указанных выше групп — только 18,5%. Соответственно снижается с 19,9 до 17,7 и 11,3% удельный вес продуктивных фондов.

Эффективность капитальных вложений не находится в прямой зависимости от фондообеспеченности колхозного производства. Производство дополнительной продукции на 1 га сельскохозяйственных угодий уменьшается от первой к четвертой группе на 12,7 руб., на 1 руб. прироста основных производственных фондов—на 0,52 и на 1 руб. капитальных вложений—на 0,33 руб. В такой же зависимости находится удельный размер валового дохода. На уровень эффективности капитальных вложений влияли направления капитальных вложений и сложившаяся структура основных производственных фондов. Для повышения экономической эффективности капитальных вложений следует улучшать ее, увеличивая прежде всего удельный вес капитальных затрат на технические средства производства. На протяжении ближайших лет в структуре основных производственных фондов следует повысить удельный вес сельскохозяйственной техники хотя бы до 24—25%.

Систематическое улучшение использования осуществленных капитальных вложений в основные производственные фонды будет способствовать ускоренному росту производительности труда и увеличению производства продукции без дополнительных капитальных затрат.

Таблица 1

Економічна ефективність сукупних капітальних вкладень у колгоспах Бершадського району (1960—«1963 рр.)

Показники	Групи колгоспів за виробничою спеціалізацією				По всіх колгоспах
	I	II	III	IV	
кількість колгоспів у групі		7	4	4	41
приріст валової продукції (в крб.) в розрахунку на:					
1 крб. приросту основних виробничих фондів	0,43	0,71	0,11	—0,90	0,32
1 крб. капітальних вкладень	0,23	0,38	0,05	—0,36	0,16
1 га с.-г. угідь	11,25	48,26	2,28	—117,53	7,85
Середньорічне зниження затрат праці					

(людино-днів)					
на 1 крб. капітальних вкладень	0,08	0,10	0,02	—0,01	0,06

Таблиця 2 Вплив спеціалізації виробництва на питомі розміри валового доходу в колгоспах Бершадського району (1960—1963 рр.)

Групи колгоспів за виробничою спеціалізацією	Кількість колгоспів у групі	Приріст валового доходу (в крб.) на:		
		1 крб. приросту основних виробничих засобів	1 крб. капітальних вкладень	1 га с/г угідь
I	26	0,56	0,30	14,70
II	7	0,81	0,43	20,85
III	4	—0,03	-0,02	—0,66
IV	4	—0,54	-0,21	— 10,48
По всіх колгоспах	41	0,44	0,23	10,83